

Анна-Валерія Ковач,
*студентка 1 курсу освітнього ступеня «Магістр»
факультету іноземної філології*

Петро Токар,
*кандидат соціологічних наук, доцент,
директор НН інституту євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ НА ЗАКАРПАТТІ В ЧАСИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Демографічна ситуація є одним із ключових показників соціально-економічної ситуації, стану та перспектив розвитку регіону. Її визначають як фіксовані, так і динамічні показники: рівень народжуваності, смертності, міграційні процеси та загальна чисельність населення. Закарпатська область, як один із багатонаціональних та прикордонних регіонів України, має свої особливості демографічного розвитку, які формувалися під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Найменша за територією, де понад 80% займають ліси і гори, область за кількістю населення до війни посідала 19 місце, а за густотою 7-ме. Меншими за чисельністю населення були Херсонська (1255,1 тисячі чоловік), Кіровоградська (1211,2), Рівненська (1192,5), Тернопільська (1172,3), Волинська (1071,8), Чернівецька (940,8). На кожний км² території Закарпаття припадає 100,7 мешканців.

За міжпереписний період чисельність населення області збільшилась на 36,3 тисячі чоловік, або на 2,9%. Помітне збільшення населення було до 1994 року, коли щорічно його чисельність зростала в середньому на 7 тисяч чоловік. У 1995 році вона збільшилась тільки на 1,4 тисячі, а в 1996 році вперше склалася ситуація, коли чисельність населення залишилася на рівні попереднього року (природний приріст у 1995 році склав 2305, міграційне скорочення становило 2323 чоловіки), а надалі його динаміка ставала дедалі негативнішою. Період незалежності України (з 1991 року) демонструє значні зміни в демографічній структурі Закарпаття, її нестабільну динаміку. У цей час спостерігалися як позитивні, так і негативні тенденції: скорочення чисельності населення, зміни в співвідношенні міського та сільського населення, зростання рівня еміграції, а також поступова тенденція до старіння населення. Крім того, принципово важливу роль відіграли економічні кризи, політична нестабільність та зовнішні чинники, зокрема міграційні потоки до країн Європейського Союзу. Найбільш драматичні часи у демографічній ситуації припали на початок анексії Криму та окупації Донбасу, а найдраматичніші — це повномасштабна війна коаліції РФ-РБ проти України. Актуальність дослідження демографічної ситуації в Закарпатській області обумовлена необхідністю оцінки її стану, динаміки, визначення ключових причин змін та прогнозування майбутнього розвитку регіону.

Ключові слова: демографія, демографічна структура, міграція

Аналіз демографічних процесів дає змогу виявити основні виклики та перспективи, що можуть впливати на соціально-економічний розвиток області в майбутньому. Метою цього дослідження є вивчення демографічних змін у Закарпатській області в період незалежності України, зокрема динаміки чисельності населення, природного та механічного руху, а також аналіз причин і наслідків цих процесів. У роботі використовуються статистичні дані, наукові публікації та офіційні джерела, що дозволяють комплексно оцінити демографічну ситуацію в регіоні. **Це дослідження сприятиме більшому розумінню сучасних демографічних проблем Закарпаття та розробці можливих шляхів їх вирішення з метою покращення соціально-економічної ситуації в регіоні.** Воно може започаткувати більш глибоке і системне дослідження демографічної ситуації в краї і впливу на неї комплексу чинників, зокрема війни та міграційного руху.

Міське населення за період до 1997 року зменшилося на 11,7 тисячі чоловік, або 2,3%, а сільське збільшилося на 48,0 тисяч (6,5%).

Різке збільшення чисельності сільського населення сталося внаслідок адміністративно-територіальних змін в області, коли 8 селищам міського типу було надано статус сільських. Без врахування адміністративно-територіальних змін чисельність міського населення збільшилася за вказаний період на 24,7 тис. чоловік (4,8%), сільського, відповідно, на 11,6 і 1,6%.

Більший ріст чисельності міського населення відбувся внаслідок природного та міграційного приросту, а сільського — тільки природного, тому що для сільської місцевості є характерним відтік населення у міські поселення. Середньорічний темп приросту населення за цей період становив лише 0,4 відсотка, або 5,2 тис. чоловік. Це найнижчий приріст за попереднє 20-річчя.

Найбільше збільшилася чисельність населення у м. Ужгороді (на 8,0%), Мукачеві (6,2%), Тячівському (4,3%), Виноградівському (4, 7%) та Рахівському (5,6%) районах. У 5 районах зменшилася чисельність населення: Берегівському (на 1,4%), Березнянському (1,3%), Воловецькому (0,4%), Мукачівському (1,0%) та Ужгородському (0,5%). Основним фактором збільшення чисельності населення в області завжди був природний приріст, але від 1995 року він щорічно зменшувався.

Таблиця 1

Динаміка та показники природного приросту населення в Закарпатській області, осіб

	Осіб			На 1000 жителів		
	Кількість народжених	Кількість померлих	Природний приріст / скорочення	Кількість народжених	Кількість померлих	Природний приріст / скорочення
11989	21353	11328	10025	17,0	9,0	8,0
11990	21251	11718	9533	16,8	9,3	7,5
11991	21059	12880	8179	16,6	10,2	6,4
11992	20559	13131	7428	16,1	10,3	5,8
11993	19264	13675	5589	15,0	10,7	4,3

11994	17725	14023	3702	13,8	10,9	2,9
11995	17320	15015	2305	13,4	11,7	1,7
11996	16473	14230	2243	12,8	11,0	1,8

Зменшення природного приросту спростерігалось впродовж усіх років, але найбільше — у 1991 та 1993–1995 роках. Загалом за вказаний період природний приріст населення зменшився на 77,6 %. Природне скорочення населення було наслідком падіння народжуваності (на 24,7%) та росту смертності (на 22,2%), надалі ця тенденція погіршувалася. Неухильне зниження народжуваності призвело того, що в області з 1997 року не забезпечується просте відтворення населення. У 1994–1995 роках середня кількість дітей, народжених жінкою за все життя, становила 1,8 при необхідних 2,2.

Аналіз демографічної ситуації неможливий без детального розгляду статистичних даних, які відображають динаміку змін у чисельності населення.

Для того, щоб краще зрозуміти тенденції розвитку регіону, необхідно звернути увагу на показники як наявного, так і постійного населення, а також врахувати відмінності між міським і сільським населенням. Нижче наведено таблицю чисельності наявного та постійного населення Закарпатської області за період 1991–2022 років, розподілену на міське та сільське населення. Ці дані взято з офіційного сайту Головного управління статистики у Закарпатській області.

Таблиця 2

**Чисельність наявного та постійного населення Закарпатської області
за період 1991–2022 роки, тис. осіб**

	Наявне населення	Постійне населення	
	Всього	Міське	Сільське
1991	1258,7	778,2	480,5
1992	1270	785,9	184,1
1993	1281,2	792,1	489,1
1994	1282,2	790,9	491,3
1995	1275,2	785	490,2
1996	1261	773,5	487,5
1997	1246	763	483,0
1998	1233	752,7	480,3
1999	1218,6	741,6	477,0
2000	1205,6	731,6	474,0
2001	1189,7	718,5	471,2
2002	1175,1	706,2	468,9
2003	1161,4	699,2	462,2
2004	1149,8	693,1	456,7

2005	1138,2	687	451,2
2006	1126,5	681,5	445,0
2007	1117,1	682	435,1
2008	1107,5	676,3	431,2
2009	1099,2	672	427,2
2010	1093,4	668,5	424,9
2011	1088,2	665,4	422,8
2012	1083,4	662,5	420,9
2013	1078,2	659,5	418,7
2014	1072,5	656,2	416,3
2015	1067,9	653,5	414,4
2016	1062,4	650,5	411,9
2017	1055,6	646,3	409,3
2018	1047	641,4	405,6
2019	1037,7	636,4	401,3
2020	1027,9	631,3	396,6
2021	1016,7	624,7	392,0
2022	1001,6	615,1	386,5

Чисельність населення Закарпатської області протягом 1991–2022 років демонструє тенденцію до зменшення. У 1993 році зафіксовано найбільшу кількість жителів області — 1281,2 тис. осіб, після чого розпочалося поступове скорочення населення. Зменшення чисельності населення відбувалося поступово, але з різною інтенсивністю в різні періоди. Упродовж 1991–2000 років скорочення було незначним — близько 50 тис. осіб. Всього за роки незалежності відбулося скорочення на 257,1 тис., особливо після 2000 року темпи зменшення населення суттєво зросли. Так, у 2000–2022 рр. чисельність населення скоротилася на 188 тис. осіб, що свідчить про загострення демографічної кризи в регіоні, починаючи саме від 2000 року.

Станом на 2022 рік чисельність наявного населення області становила 1001,6 тис. осіб, а постійного — 1000,2 тис. осіб. Це означає, що за 30 років область втратила близько 280 тис. жителів, що становить приблизно 22% від загальної кількості населення у 1993 році. Якщо додати кількість спричинених війною бл. 135 тис. станом на 1.01.2025 року зареєстрованих переселенців (ВПО), то чисельність **наявного населення Закарпатської області нині становитиме 1136,6 тис. осіб.**

Таким чином, тенденція до скорочення населення Закарпатської області, попри певне тимчасове пом'якшення демографічної ситуації, є сталою та свідчить про необхідність аналізу її причин і наслідків.

Скорочення чисельності населення Закарпатської області відбувалося поступово, проте з різною інтенсивністю в окремі періоди, що було зумовлено як демографічними, так і соціально-економічними факторами, особливо міграційним рухом. Якщо у 1991–2000 роках кількість жителів області зменшилася приблизно на 50 тис. осіб, то в наступні два десятиліття цей процес значно прискорився. У період з

2000 по 2022 рік чисельність населення скоротилася ще на 188 тис. осіб, що свідчить про загострення демографічної кризи та посилення факторів, які сприяли відтоку населення. Найбільші втрати спостерігалися після 2000 року, коли відбулося значне зменшення чисельності населення, обумовлене не лише природним спадом, а й активізацією міграційних процесів. Якщо у 1990-х роках щорічне скорочення було відносно незначним і коливалося в межах 1–2 тис. осіб на рік, то після 2000 року ці показники почали стрімко зростати. В окремі роки чисельність населення скорочувалася на 8–10 тис. осіб щорічно, що є критично високим показником для регіону. Особливо помітним і відчутним цей процес відбувся у 2010-х роках, коли через економічні труднощі (згорання економічних свобод, владний тиск на підприємців), нестабільність національної валюти, погіршення соціальних стандартів та військові дії на сході України значна частина населення почала масово виїжджати за кордон у пошуках кращих умов життя та працевлаштування.

Розпочався інтенсивний витік середнього класу, різко посилюється насамперед трудова міграція. Ще активніше посилюється міграційний рух після прийняття Угоди про співпрацю між Україною і ЄС, запровадження безвізового режиму. Відтік молоді та працездатного населення негативно позначився на загальній демографічній ситуації, адже скорочення кількості народжень у поєднанні зі зростанням смертності спричинило поглиблення природного спаду населення. Додатковим фактором стало загострення ситуації у 2022 році, коли внаслідок повномасштабної війни міграційні потоки значно посилилися. Хоча Закарпаття стало одним із основних приймаючих регіонів для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), загальна тенденція до депопуляції не змінилася. Багато місцевих жителів, особливо молодь, скористалися можливістю виїзду до країн ЄС, що ще більше послабило демографічний потенціал області.

Як зазначалося вище, станом на 2022 рік чисельність наявного населення області становила 1001,6 тис. осіб, що майже на 280 тис. осіб менше, ніж у 1993 році. Треба додати, що станом на 2024 рік у Закарпатській області проживає понад 135 тис. офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а прогнозно, ще більше не зареєстрованих, лише у м. Ужгород їх понад 27,0 тис. осіб. Так, лише в Ужгороді офіційно зареєстровано понад 23 тис. осіб, а ще близько 27 тис. перебувають без офіційної реєстрації. Цей значний приплив населення вплинув на демографічну структуру регіону, частково компенсуючи втрати від еміграції та природного спаду. Варто зазначити, що, за словами директорки Інституту демографії та соціальних досліджень Елли Лібанової, депопуляція в Україні є неминучою навіть за умови повернення всіх громадян, які виїхали за кордон. Вона підкреслює, що без залучення мігрантів з інших країн збільшити чисельність населення неможливо. Це твердження підкріплюється даними про низький рівень народжуваності: для стабільної чисельності населення необхідно, щоб 100 жінок репродуктивного віку народжували 210–220 дітей, тоді як нині цей показник становить менше 100 дітей на 100 жінок. Додатково до попередніх даних, варто звернути увагу на критичну демографічну ситуацію на сході України. За словами демографа Олександра Гладуна, східні регіони ризикують стати малонаселеними через масову міграцію та високі втрати серед населення. Він зазначає, що значна частина населення виїхала

за кордон або перемістилася в межах країни, а також підкреслює високий рівень смертності та низьку народжуваність у цих регіонах. Ці фактори можуть призвести до значного скорочення населення на сході України, що матиме серйозні соціально-економічні наслідки.

У 1991 році чисельність міського населення становила 778,2 тис. осіб, а сільсько-го — 480,5 тис. осіб. Станом на 2022 рік кількість жителів міст зменшилася до 615,1 тис. осіб, що на 163,1 тис. осіб менше, ніж у 1991 році. Водночас чисельність сільського населення скоротилася з 480,5 тис. осіб у 1991 році до 386,5 тис. осіб у 2022 році, тобто на 94,0 тис. осіб.

Попри те, що абсолютні втрати міського населення є вищими, загальні пропорції між міськими та сільськими жителями залишаються відносно стабільними. Це свідчить про те, що скорочення населення в регіоні відбувається рівномірно як у містах, так і в сільській місцевості, без суттєвих змін у співвідношенні між цими двома категоріями. Такий розвиток подій може бути пов'язаний із кількома факторами. По-перше, сільська місцевість традиційно характеризується вищим рівнем народжуваності, що частково компенсує втрати від міграції та природного скорочення населення. Водночас у містах, попри відтік частини населення за кордон або в інші регіони, простежується певний приплив сільських жителів, які переїжджають у пошуках кращих можливостей для роботи, освіти та якіснішого рівня життя. Однак рівномірне скорочення населення як у міських, так і в сільських населених пунктах вказує на наявність глибших структурних проблем. Це може бути зумовлено загальним погіршенням економічної ситуації, недостатнім рівнем соціальної підтримки, низькою доступністю якісної освіти та медицини, що змушує людей шукати кращі умови життя за межами регіону або навіть країни.

На формування чисельності населення впливають зміни в міграційних процесах. Аналіз міграційного руху населення протягом 1989–1997 рр. і наступного періоду років незалежності свідчить про те, що в області намітилася стійка тенденція абсолютного зменшення загальної міграційної активності. Порівняно з 1990 роком, у 1996 році кількість мігруючих у розрахунку на 1000 чоловік скоротилася з 36,3 чол. до 16,3 чол. За цей період міждержавний міграційний обмін зменшився на 81,0%, міжрегіональний на 30,4%, внутрішньорегіональний — на 37,4%. Другою характерною ознакою є те, що у 1993 році міграційний приріст населення зменшився до мінімального рівня (0,4 тис.чол.) і, починаючи з 1994 року, міграційне сальдо стає від'ємним. За 1994–1996 роки з області вибуло на 6,5 тис. чоловік більше, ніж прибуло, причому 77,5% від'ємного міграційного сальдо за цей період припадало на міждержавну міграцію, тобто відплив населення з області відбувається переважно в результаті виїзду закарпатців за межі України і, насамперед, у країни далекого зарубіжжя.

У 1996 році міграційне скорочення мало місце у всіх регіонах, крім м. Ужгорода (43 чоловіка), Мукачівського (433) та Ужгородського (92) районів.

Отже, падіння народжуваності, ріст смертності, шлюбно-сімейні відносини, міграційні процеси свідчать про те, що демографічна ситуація в області потребує розробки повної цільової програми. Така програма повинна була охопити питання підготовки молоді до сімейного життя, престижу сім'ї, житлового і економічного

становища, деякі проблеми соціального забезпечення, покращення медичного обслуговування і багато інших. З економічного боку найбільш важливим могло бути зближення рівня душевих доходів в одно- і трьохдітних сім'ях. А оскільки переважна більшість дітей народжувалася у повних сім'ях, то саме сім'я повинна бути основним об'єктом демографічної політики, причому в першу чергу — молода сім'я. Таке стратегічне положення стосувалося 1997 року, який у нашому дослідженні виступає відправним роком — періодом, коли природний приріст на Закарпатті загальмувався і зупинилася позитивна демографічна ситуація.

Незважаючи на те, що область — одна з небагатьох областей України, де ще спостерігався природний приріст населення, призупинити його спад у 1997 році цілком вважалося можливим. Нині ситуація змінилась докорінно. Це сталося після 24 лютого 2022 року, з початком повномасштабної агресії російського ворога в Україні.

Одним із ключових факторів, що вплинули на подальше після 1997 року зменшення чисельності міського населення, стала економічна ситуація, що спричинила значний рівень міграції, особливо серед працездатного населення. Багато жителів міст продовжують їхати за кордон у пошуках роботи, що спричиняє не лише зменшення чисельності населення, а й посилює його старіння, змінює демографічну структуру. Скорочення сільського населення також є наслідком міграційних процесів, але водночас воно пов'язане із загальним зниженням народжуваності, що характерне для всієї України. Молодь часто залишає сільську місцевість, переїжджаючи до міст або за кордон у пошуках кращих умов для життя та роботи. Скорочення чисельності населення Закарпатської області зумовлене комплексом демографічних, соціально-економічних та міграційних факторів. Основні причини цієї тенденції включають негативний природний приріст, масову трудову міграцію, старіння населення та зовнішньополітичні чинники, що впливають на демографічну ситуацію в регіоні. Однією з ключових причин зменшення чисельності населення є негативний природний приріст, тобто перевищення кількості смертей над кількістю народжень. Протягом останніх десятиліть у Закарпатській області, як і в Україні загалом, спостерігається зниження рівня народжуваності. Це зумовлено кількома факторами: економічною нестабільністю, високими витратами на виховання дітей, зміною пріоритетів молоді та міграційними процесами. Водночас рівень смертності залишається стабільно високим через старіння населення та проблеми в системі охорони здоров'я. Ще одним важливим фактором є масова трудова міграція, яка спричиняє значні втрати працездатного населення. Багато жителів Закарпаття виїжджають на заробітки до країн Європейського Союзу, зокрема до Чехії, Угорщини, Польщі та Німеччини. Основними причинами трудової міграції є вищий рівень заробітної плати за кордоном, кращі умови праці та стабільність економічного середовища. Частина цих мігрантів залишається жити за кордоном, внаслідок чого населення області зменшується не лише тимчасово, а й у довгостроковій перспективі. Демографічна ситуація також ускладнюється старінням населення. Кількість молодих людей, які здатні народжувати дітей, постійно зменшується, тоді як частка літніх людей зростає. Це призводить до того, що природне відтворення населення стає неможливим без суттєвих змін у державній

демографічній політиці. Старіння населення також впливає на економіку регіону, оскільки зменшується кількість працездатних громадян, що призводить до дефіциту робочої сили в окремих галузях.

Додатковий вплив на скорочення населення мали зовнішньополітичні та соціально-економічні чинники, зокрема нестабільність в Україні, економічні кризи та військові дії, які розпочалися у 2014 році та значно загострилися у 2022 році. Війна спричинила масове переміщення населення, оскільки частина жителів змушена була виїхати до інших регіонів України або за кордон у пошуках безпеки та кращих умов для життя. Закарпатська область, завдяки своєму географічному розташуванню та порівняно спокійній ситуації, стала одним із головних приймаючих регіонів для внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Сюди прибули тисячі людей з охоплених війною територій, що на певний час збільшило загальну чисельність населення області. Однак цей приплив не зміг компенсувати загальні втрати через значний рівень еміграції, особливо серед молодого та працездатного населення, яке виїжджало до країн Європейського Союзу. Крім того, війна загострила й без того складні соціально-економічні проблеми, зокрема зростання рівня безробіття, інфляцію та нестабільність у бізнес-середовищі, що додатково підштовхнуло людей до виїзду за кордон. Негативний природний приріст також став серйозним викликом для демографічної ситуації, адже рівень смертності перевищує рівень народжуваності. В умовах нестабільності, економічних труднощів і воєнних загроз багато сімей відкладають народження дітей, що ще більше погіршує демографічні показники регіону.

З огляду на поточні демографічні тенденції, чисельність населення Закарпатської області, ймовірно, продовжить скорочуватися у найближчі роки. Це може мати серйозні наслідки для економічного та соціального розвитку регіону. Основними факторами, що впливатимуть на подальшу динаміку чисельності населення, залишатимуться негативний природний приріст та міграційні процеси. Враховуючи тенденції до зниження народжуваності та старіння населення, відновлення демографічного зростання без суттєвих змін у державній політиці є малоімовірним. Якщо не будуть впроваджені заходи з підтримки сімей та стимулювання народжуваності, кількість новонароджених і надалі залишатиметься нижчою за кількість померлих, що поглиблюватиме проблему депопуляції. Важливим фактором є також міграція. Велика кількість мешканців Закарпаття, особливо молоді та працездатного населення, продовжує виїжджати за кордон у пошуках кращих умов життя. Якщо економічна ситуація в Україні не покращиться, цей тренд збережеться, а значна частина трудових мігрантів може залишитися за кордоном на постійній основі. Це означатиме не лише втрату людського потенціалу, а й погіршення ситуації на ринку праці, особливо в стратегічно важливих галузях економіки.

Зниження чисельності населення може спричинити низку соціально-економічних викликів для області, насамперед призвести до дефіциту робочої сили, що негативно вплине на економіку регіону. Також очікується зростання навантаження на пенсійну систему та сферу охорони здоров'я, оскільки частка людей старшого віку збільшуватиметься. Проте існують і можливості для стабілізації демографічної ситуації. Одним із таких факторів є імміграція, зокрема повернення українських

трудовах мігрантів або приїзд внутрішньо переміщених осіб. Якщо у регіоні будуть створені привабливі умови для працевлаштування, доступне житло та якісна соціальна інфраструктура, це може сприяти частковому зменшенню негативних демографічних тенденцій.

Отже, скорочення населення Закарпатської області не просто є сталою тенденцією, а набуло загрозливих масштабів, що потребує ретельного аналізу та реакції. Особливо тривожним є те, що темпи депопуляції значно прискорилися в останні роки, і навіть тимчасовий приплив внутрішньо переміщених осіб не здатен кардинально змінити ситуацію. Попри те, що Ужгород та деякі інші міста отримали демографічний приріст за рахунок ВПО, ця ситуація є нестабільною. Після завершення війни значна частина переселенців може або повернутися до своїх регіонів, або виїхати за кордон, що лише посилить негативні тенденції.

Зменшення чисельності як міського, так і сільського населення вже створює серйозні соціально-економічні проблеми, які можуть стати незворотними. Скорочення трудових ресурсів і старіння населення призведе до дефіциту робочої сили, зростання навантаження на соціальну сферу та критичного послаблення економічного потенціалу області. Враховуючи загальні тенденції, можна прогнозувати, що найближчими роками населення Закарпаття може опуститися нижче 1 мільйона осіб, що стане серйозним викликом для регіону.

В умовах демографічної кризи та економічного занепаду одні лише заходи підтримки народжуваності не дадуть результату. Без кардинального перегляду державної політики, залучення інвестицій, створення робочих місць і підвищення рівня життя Закарпаття ризикує перетворитися на регіон з різким скороченням молодого населення та зростаючою часткою людей пенсійного віку. Відтік працездатних громадян за кордон лише посилює ці проблеми, і якщо держава не запропонує дієві механізми для утримання та повернення населення, то ВПО і релокований бізнес лише частково і тимчасово уповільнять цей процес, а регіон очікує подальше знелюднення та економічна стагнація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бедзір В. (2025). Закарпаття — особлива роль у час і після війни. *Урядовий кур'єр*, 30.09.2025. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/zakarpattya-osobliva-rol-u-chas-i-pislya-vijni/> (дата звернення: 11.02.2025)
2. Головне управління статистики в Закарпатській області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/index.html> (дата звернення: 08.02.2025)
3. Гудзеляк І. (2016). Суспільно-географічні дослідження процесів народжуваності в Україні. Економічна та соціальна географія. 75, 28–34. <http://dx.doi.org/10.17721/2413-7154/2016.75.28-34>
4. Жуковська Н. (2025). Елла Лібанова: «Після війни Україну чекає економічний бум. Сюди не просто повертатимуться українці, сюди поїдуть європейці». *Sestry*, 30.01.2025. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.sestry.eu/statti/ella-libanova-pislya-viyni-ukrayinu-chekaie-ekonomichniy-bum-syudi-ne-prosto-povertatimutsya-ukrayinci-syudi-poyidut-ievropeytsi?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR2vHfnkNPdqNWZRGAYs2Cml8yL1mBkqedguK_Hk-ok6Gs2fXvooUqMwz98_aem_H2B6wLTw2 (дата звернення: 11.02.2025)
5. Уляна Купновицька. Україна неминуче стикається з питанням залучення трудових мігрантів. Народжувати від 5 дітей чи зустрічати мігрантів з Бангладеш: яке майбутнє мають Україні. <https://focus.ua/uk/eksklyuzivnyy/692263-demografichna-kriza-v-ukrajini>

- chomu-zroste-migraciya-novini-ukrajini?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR1WzygJlcvhasTPK63n9JHvB5JjUPH8ezyGnsOyK8W2HeZkbCxUmElAzT4_aem_FfIDKCMrQBlnhx3u4dIMlg#m6yb bcb3xunxd51sx0n. Вхід: 06 лютого 2025 року.
6. Корчинська Ж.М. (2023). Природний та механічний рух населення Тячівського району Закарпатської області за роки незалежності України (1991–2021 рр.). Наукові перспективи, 8(38), 333–347. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8\(38\)-333-347](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8(38)-333-347)
7. Корчинська Ж.М., Жулканич Б.М., Капцош С.В. (2023). Природний та механічний рух населення Іршавщини Закарпатської області за тридцятирічний період (1991–2020 рр.). Науковий вісник Ужгородського університету, 2(62), 63–72. [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.2\(62\).63-72](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.2(62).63-72)
8. Марущак О. (2025). Схід України ризикує стати «монгольською пусткою»: демограф розповів про критичну ситуацію в країні. Ексклюзив ТСН, 27.01.25. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://tsn.ua/exclusive/shid-ukrayini-rizikuye-stati-mongolskoyu-pustkoyu-demograf-rozpoviv-pro-kritichnu-situaciyu-v-krayini-2751669.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR27M6Tiy8ML1da1CvOaX_BITRmA8q-5AqITlQlPjAW9FmnUOQX2tb0RaXM_aem_rZuGFIUQUNGQWwFPPVI78A (дата звернення: 11.02.2025)
9. Мікловда В.П. (2024). Оцінка основних тенденцій соціально-демографічного розвитку малих міст Закарпаття. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука», 5(85), <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-5-9886>
10. Миронюк І. (2024). Характеристика демографічної ситуації у Закарпатській області в передвоєнний період. Україна: Здоров'я нації, 2(76), 21–26. <https://doi.org/10.32782/2077-6594/2024.2/04>
11. Панов В. (2017). Демографічні аспекти розвитку міст Закарпаття (1991-2016 рр.). Науковий вісник Ужгородського університету, 2(37), 59–64. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(37\).2017.59-64](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(37).2017.59-64)
12. Рогач І.М., Качала Л.О., Погоріляк Р.Ю., Ремез О.І., Кошеля І.І. (2009). Ретроспективний аналіз демографічної ситуації та стратегічні орієнтири покращення громадського здоров'я на Закарпатті. Науковий вісник Ужгородського університету, 37, 206–210.
13. «Час забути, що нас було 40 чи 50 мільйонів»: демограф ІСД НАНУ про те, що робити з демографічною ситуацією в Україні. https://rubryka.com/article/demografichna-sytuatsiya-v-ukrayini/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR18QWp70uUzIwmpgEdzj-3o4WckLPi41kkRAUYmJ2vT5lQpYDAId9gb1Ys_aem_uoBmMjJlRQJFY5tYFsCEA https://rubryka.com/article/demografichna-sytuatsiya-v-ukrayini/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR0zEF6aM_7wP4h7pd4Wg8JPdVuzL-RVsW2kPZDXasBhfleBL3Vl3uJkLw_aem_mn1y0eR4f_ePhNHEyVDlJA (дата звернення: 02.01.2025)